

PRAWO RODZINNE

Jakub M. Łukasiewicz, Rafał Łukasiewicz

PIKTOGRAMY

wskazują ważne elementy
książki i ułatwiają
ich odnalezienie

Ważne

Przykłady

Podstawa prawna
Kontekst prawny

Orzecznictwo

Stanowisko stron
Pogląd

Literatura

Historia

PRAWO RODZINNE

Jakub M. Łukasiewicz, Rafał Łukasiewicz

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 marca 2021 r.

Recenzent

Dr hab. Katarzyna Bagan-Kurluta, prof. UwB

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

Violet Design Wioletta Kowalska

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne rozdziały napisali:

Jakub M. Łukasiewicz – rozdz. 1–7, 9, 13, 14

Rafał Łukasiewicz – rozdz. 8, 10–12

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8223-896-9

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	15
Słowo wstępne	17
Rozdział 1	
Zagadnienia wprowadzające	19
1.1. Człowiek a społeczeństwo	20
1.2. Rodzinne stosunki faktyczne i stosunki rodzinnoprawne	22
1.3. Rodzaje stosunków rodzinnoprawnych	23
1.4. Stosunki rodzinnoprawne a rodzina	26
1.5. Stosunek pokrewieństwa	30
1.6. Stosunek powinowactwa	34
Rozdział 2	
Prawo o aktach stanu cywilnego	35
2.1. Stan cywilny a stan rodzinny	35
2.2. Pojęcie stanu cywilnego	36
2.3. Zdarzenia wpływające na stan cywilny	39
2.4. Rejestracja stanu cywilnego	40
2.5. Moc dowodowa akt stanu cywilnego	44
2.6. Sporządzenie aktu urodzenia	46
2.6.1. Zagadnienia wstępne	46
2.6.2. Nazwisko dziecka w akcie urodzenia – zagadnienia podstawowe	47
2.6.3. Nazwisko dziecka w akcie urodzenia – zagadnienia szczegółowe	48
2.6.4. Płeć określona w akcie urodzenia	50
2.7. Sporządzenie aktu małżeństwa	53
2.8. Sporządzenie aktu zgonu	54
2.9. Transkrypcja zagranicznych akt stanu cywilnego	55
2.10. Wzory dokumentów	60
2.10.1. Zupełny odpis aktu urodzenia (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 1)	60
2.10.2. Skrócony odpis aktu urodzenia (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 9)	62
2.10.3. Skrócony odpis aktu urodzenia dziecka martwego (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 11)	63
2.10.4. Protokół zgłoszenia urodzenia (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 17)	64

2.10.5. Karta urodzenia (Dz.U. z 2017 r. poz. 2305, załącznik 1)	66
2.10.6. Karta martwego urodzenia (Dz.U. z 2017 r. poz. 2305, załącznik 2)	68
2.10.7. Zupełny odpis aktu małżeństwa (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 3)	70
2.10.8. Skrócony odpis aktu małżeństwa (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 13)	72
2.10.9. Zupełny odpis aktu zgonu (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 5)	74
2.10.10. Skrócony odpis aktu zgonu (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 15)	76
2.10.11. Karta zgonu (Dz.U. z 2019 r. poz. 1085, załącznik)	77
2.10.12. Protokół zgłoszenia zgonu (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 17)	80
2.10.13. Przykładowy wzór aktu urodzenia w formie tradycyjnej – papierowej (poprzedni stan prawny)	82
2.10.14. Przykładowy wzór aktu małżeństwa w formie tradycyjnej – papierowej (poprzedni stan prawny)	83
2.10.15. Przykładowy wzór aktu zgonu w formie tradycyjnej – papierowej (poprzedni stan prawny)	84
2.10.16. Przykładowy zrzut ekranu prezentujący aktualny formularz wypełniany przez kierownika urzędu stanu cywilnego konieczny do sporządzenia aktu urodzenia w systemie „ŹRÓDŁO”	85
2.10.17. Przykładowy zrzut ekranu prezentujący aktualny formularz wypełniany przez kierownika urzędu stanu cywilnego konieczny do sporządzenia aktu małżeństwa w systemie „ŹRÓDŁO”	88
2.10.18. Przykładowy zrzut ekranu prezentujący aktualny formularz wypełniany przez kierownika urzędu stanu cywilnego konieczny do sporządzenia aktu zgonu w systemie „ŹRÓDŁO”	91

Rozdział 3

Zawarcie małżeństwa	95
3.1. Zasady małżeństwa	96
3.1.1. Zagadnienia wstępne	96
3.1.2. Zasada monogamii małżeństwa	96
3.1.3. Zasada odmiennej płci małżonków	97
3.1.4. Zasada trwałości małżeństwa	99
3.1.5. Zasada świeckości małżeństwa	99
3.1.6. Zasada egalitaryzmu małżonków	100
3.2. Dwie formy zawarcia małżeństwa	100
3.3. Charakter prawny zawarcia małżeństwa	103
3.4. Przesłanki istnienia małżeństwa	107
3.4.1. Zagadnienia wstępne	107
3.4.2. Przesłanki istnienia małżeństwa wspólne dla małżeństwa zawieranego w formie cywilnej oraz wyznaniowej ze skutkami cywilnymi	107
3.4.3. Dodatkowe przesłanki istnienia małżeństwa dla formy wyznaniowej ze skutkami cywilnymi	109
3.5. Przesłanki formalno-porządkowe	111
3.5.1. Przesłanki formalno-porządkowe wspólne dla obu form zawarcia małżeństwa	111
3.5.2. Przesłanki formalno-porządkowe właściwe dla formy cywilnej	114
3.5.3. Przesłanki formalno-porządkowe właściwe dla formy wyznaniowej	115

3.6. Przeszkody małżeńskie	117
3.7. Wady oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński	121
3.7.1. Zagadnienia wstępne	121
3.7.2. Unieważnienie małżeństwa z powodu wady oświadczenia o zawarciu małżeństwa	122
3.7.3. Unieważnienie małżeństwa z powodu wadliwego pełnomocnictwa	124
3.8. Zawarcie małżeństwa z cudzoziemcem na terenie Rzeczypospolitej Polskiej	125
3.9. Zawarcie małżeństwa konsularnego	128
3.10. Wzory dokumentów	130
3.10.1. Zapewnienie o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 35)	130
3.10.2. Zaświadczenie stwierdzające brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 26)	139
3.10.3. Zaświadczenie stwierdzające zawarcie małżeństwa przed duchownym (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 27)	141
3.10.4. Protokół przyjęcia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 19)	142

Rozdział 4

Prawa i obowiązki małżonków	145
4.1. Zagadnienia wstępne	145
4.2. Obowiązek zaspokajania materialnych potrzeb rodziny	148
4.3. Nazwisko małżonków	150
4.4. Uprawnienie do reprezentacji małżonka	151
4.5. Solidarna odpowiedzialność małżonków za zobowiązania zaciągnięte na zwykłe potrzeby rodziny	153

Rozdział 5

Małżeńskie ustroje majątkowe	157
5.1. Zagadnienia wstępne	158
5.2. Ustrój wspólności ustawowej	160
5.2.1. Zagadnienia wstępne	160
5.2.2. Wspólność łączna a wspólność w częściach ułamkowych	161
5.2.3. Skład majątku wspólnego	164
5.2.4. Skład majątku osobistego	165
5.2.5. Zarząd majątkiem wspólnym	171
5.2.6. Odpowiedzialność małżonków majątkiem wspólnym za zobowiązania	178
5.2.6.1. Zagadnienia wprowadzające	178
5.2.6.2. Odpowiedzialność małżonka za zobowiązania przed 20.01.2005 r.	178
5.2.6.3. Odpowiedzialność małżonka za zobowiązania zaciągnięte w obowiązującym stanie prawnym	180
5.2.7. Ustanie małżeńskiej wspólności majątkowej	184
5.2.7.1. Zagadnienia wstępne	184
5.2.7.2. Ustanie wspólności w wyniku śmierci jednego z małżonków	188
5.2.7.3. Uprawnienia małżonka do środków zgromadzonych na indywidualnych kontaktach emerytalnych oraz na subkoncie w ZUS	189

5.2.7.3.1. Zagadnienia wstępne	189
5.2.7.3.2. Uprawnienia małżonka do środków emerytalnych przed reformą z 2019 r.	189
5.2.7.3.3. Uprawnienia małżonka do środków emerytalnych w obecnym stanie prawnym	195
5.3. Mażeńskie umowy majątkowe	196
5.4. Umowy przenoszące składniki majątkowe pomiędzy majątkami małżonków	201
5.5. Ustrój przymusowy	205

Rozdział 6

Separacja prawna małżonków	207
6.1. Separacja – zagadnienia wstępne	207
6.2. Przesłanki separacji	208
6.3. Skutki separacji	209
6.4. Orzeczenie o separacji małżonków	211
6.5. Zniesienie separacji	212

Rozdział 7

Ustanie małżeństwa	213
7.1. Zagadnienia wstępne	214
7.2. Rozwód w prawie polskim – zagadnienia wprowadzające	215
7.3. Przesłanki rozwodu	215
7.3.1. Zagadnienia wstępne	215
7.3.2. Trwały i zupełny rozkład pożycia	216
7.3.3. Sprzeczność rozwodu z dobrem małoletnich dzieci	218
7.3.4. Sprzeczność rozwodu z zasadami współżycia społecznego	219
7.3.5. Wyłączna wina małżonka występującego o rozwód	220
7.4. Rozstrzygnięcia w wyroku rozwodowym	220
7.4.1. Zagadnienia wstępne	220
7.4.2. Rozstrzygnięcie o rozwiązaniu małżeństwa	221
7.4.3. Rozstrzygnięcie o winie w rozkładzie pożycia małżeńskiego	221
7.4.4. Rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej	223
7.4.5. Rozstrzygnięcie o kontaktach	228
7.4.6. Rozstrzygnięcie o alimentacji wspólnych małoletnich dzieci	228
7.4.7. Rozstrzygnięcia o mieszkaniu lub domu	229
7.4.8. Rozstrzygnięcie o alimentacji byłego małżonka	231
7.4.9. Rozstrzygnięcie o podziale majątku wspólnego	233
7.5. Pozew o rozwód	234
7.6. Unieważnienie małżeństwa	238
7.7. Ustalenie nieistnienia małżeństwa	241

Rozdział 8

Macierzyństwo i ojcostwo	243
8.1. Zagadnienia wstępne	243
8.1.1. Pochodzenie dziecka – uwagi wprowadzające	243
8.1.2. Zasada prawdy obiektywnej a pochodzenie dziecka	245

8.1.3. Kryteria podmiotowe a pochodzenie dziecka	247
8.1.4. Prawo filiacyjne a ustawa o leczeniu niepłodności	248
8.2. Ustalenie pochodzenia dziecka	251
8.2.1. Ustalenie macierzyństwa	251
8.2.1.1. Ustalenie macierzyństwa w trybie administracyjnym (zwykłym)	252
8.2.1.2. Sądowe ustalenie macierzyństwa	253
8.2.1.3. Macierzyństwo zastępcze	254
8.2.5. Ustalenie ojcostwa	256
8.2.5.1. Uwagi wprowadzające	256
8.2.5.2. Domniemanie pochodzenia dziecka od męża matki	258
8.2.5.3. Ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego	261
8.2.5.3.1. Uznanie ojcostwa	261
8.2.5.3.1.1. Uznanie ojcostwa „zwykłe”	263
8.2.5.3.1.2. Uznanie ojcostwa z art. 75 ¹ k.r.o.	266
8.2.5.3.2. Sądowe ustalenie ojcostwa	268
Wzór pozwu o ustalenie ojcostwa, alimenty i roszczenia z nim związane	271
8.3. Zaprzeczenie macierzyństwa i ojcostwa oraz ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa	274
8.3.1. Uwagi wstępne	274
8.3.2. Zaprzeczenie macierzyństwa	280
8.3.3. Zaprzeczenie ojcostwa	282
8.3.4. Ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa	284
8.4. Ubezłasnowolnienie całkowite lub choroba psychiczna a terminy do wytaczania powództw	287
8.5. Wzory dokumentów	288
8.5.1. Protokół uznania ojcostwa „zwykły” (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 18, część I–III)	288
8.5.2. Protokół uznania ojcostwa z art. 75 ¹ k.r.o. (Dz.U. z 2020 r. poz. 698, załącznik 18, część IV)	294

Rozdział 9

Władza rodzicielska	299
9.1. Zagadnienia wprowadzające	300
9.2. Władza rodzicielska jako stosunek zależny	302
9.3. Moment powstania władzy rodzicielskiej	304
9.3.1. Zagadnienia wstępne	304
9.3.2. Pogląd opowiadający się za brakiem władzy rodzicielskiej wobec nasciturusa	304
9.3.3. Pogląd opowiadający się za objęciem nasciturusa władzą rodzicielską	305
9.4. Czas trwania władzy rodzicielskiej	308
9.5. Podmioty sprawujące władzę rodzicielską	308
9.6. Treść władzy rodzicielskiej	310
9.6.1. Zagadnienia wstępne	310
9.6.2. Piecza nad osobą dziecka	311
9.6.3. Piecza nad majątkiem dziecka	313
9.6.4. Reprezentacja dziecka	315

9.7. Wykonywanie władzy rodzicielskiej	318
9.8. Ustanie władzy rodzicielskiej oraz jej modyfikacje	322
9.8.1. Zagadnienia wstępne	322
9.8.2. Pozbawienie władzy rodzicielskiej	323
9.8.3. Zawieszenie władzy rodzicielskiej	323
9.8.4. Ograniczenie władzy rodzicielskiej	324
9.8.4.1. Zagadnienia wstępne	324
9.8.4.2. Ograniczenie władzy rodzicielskiej z powodu rozłączenia rodziców	324
9.8.4.3. Ograniczenie władzy rodzicielskiej na podstawie art. 109 k.r.o.	327
9.8.4.4. Ograniczenie władzy rodzicielskiej na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	328
9.8.4.5. Wzór wniosku o ograniczenie władzy rodzicielskiej na podstawie art. 109 k.r.o.	329
9.8.4.6. Wzór wniosku o ograniczenie władzy rodzicielskiej na podstawie art. 107 k.r.o.	330
9.9. Prawa i obowiązki pomiędzy rodzicami a dzieckiem niezależne od władzy rodzicielskiej	331
9.10. Władza rodzicielska a piecza naprzemienna	334

Rozdział 10

Prawo do kontaktów	339
10.1. Zagadnienia wstępne	339
10.2. Relacje między władzą rodzicielską a prawem i obowiązkiem utrzymywania kontaktów z dzieckiem	340
10.3. Zakres podmiotowy	341
10.4. Zakres przedmiotowy	344
10.5. Ingerencja w prawo i obowiązek utrzymywania kontaktów z dzieckiem	345
10.5.1. Ograniczenie prawa i obowiązku utrzymywania kontaktów z dzieckiem	345
10.5.2. Zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem	346
10.5.3. Zobowiązanie rodziców do określonego postępowania	346
10.6. Niewykonywanie prawa i obowiązku utrzymywania kontaktów z dzieckiem	347
10.6.1. Uwagi wstępne	347
10.6.2. Sankcje za niewykonywanie prawa i obowiązku kontaktów	347
10.6.3. Wniosek o ustalenie kontaktów z dzieckiem	352
10.6.4. Wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej za niewykonywanie obowiązków wynikających z orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem	354

Rozdział 11

Wspieranie rodziny i system pieczy zastępczej	357
11.1. Zagadnienia wstępne	358
11.2. Wspieranie rodziny	359
11.3. Piecza zastępcza	363
11.3.1. Uwagi wstępne	363
11.3.2. Zasady i cele pieczy zastępczej	364
11.3.3. Piecza podzielona	367

11.3.4. Formy pieczy zastępczej	370
11.3.4.1. Uwagi wstępne	370
11.3.4.2. Piecza zastępcza rodzinna	371
11.3.4.3. Piecza zastępcza instytucjonalna	374
Rozdział 12	
Przysposobienie	377
12.1. Zagadnienia wstępne	377
12.2. Przesłanki przysposobienia	378
12.2.1. Uwagi wstępne	378
12.2.2. Przesłanki dotyczące przysposobianego	380
12.2.2.1. Małoletność przysposobionego	380
12.2.2.2. Pozostawanie przysposobionego przy życiu	380
12.2.2.3. Zgoda albo wysłuchanie przysposobionego	381
12.2.3. Przesłanki dotyczące przysposabiających	382
12.2.3.1. Pełna zdolność do czynności prawnych	382
12.2.3.2. Odpowiednie kwalifikacje osobiste przysposabiającego	382
12.2.3.3. Uzyskanie świadectwa ukończenia szkolenia w ośrodku adopcyjnym	384
12.2.3.4. Odpowiednia różnica wieku między przysposabiającym a przysposobionym	384
12.2.3.5. Zgoda przysposabiających (złożenie wniosku o przysposobienie)	385
12.2.3.6. Pozostawanie przysposabiających przy życiu	385
12.2.3.7. Odbycie tzw. okresu preadopcyjnego	386
12.2.4. Przesłanki dotyczące innych osób	387
12.2.4.1. Uwagi wstępne	387
12.2.4.2. Zgoda rodziców dziecka	387
12.2.4.2.1. Zgoda „zwykła” na przysposobienie	387
12.2.4.2.2. Zgoda „zwykła” na przysposobienie a przysposobienie ze wskazaniem	388
12.2.4.2.3. Zgoda blankietowa	391
12.2.4.2.4. Upływ tzw. okresu karencji	392
12.2.4.3. Zgoda małżonka przysposabiającego	392
12.2.4.4. Zgoda opiekuna	393
12.3. Rodzaje przysposobienia	393
12.3.1. Uwagi wstępne	393
12.3.2. Podmiotowe rodzaje przysposobienia	394
12.3.2. Przedmiotowe rodzaje przysposobienia	397
12.3.2.1. Przysposobienie pełne	397
12.3.2.2. Przysposobienie całkowite (anonimowe)	403
12.3.2.3. Przysposobienie niepełne	404
12.3.2.4. Przysposobienie zagraniczne	406
12.4. Procedura przysposobienia	410
12.4.1. Uwagi wstępne	410
12.4.2. Udział ośrodka adopcyjnego	411
12.4.3. Postępowanie przed sądem opiekuńczym	414

12.4.4. Etap przed urzędem stanu cywilnego	416
12.4.4.1. Wzór odpisu zupełnego aktu urodzenia w razie braku sporządzenia nowego aktu urodzenia po przysposobieniu dziecka (przykład)	418
12.4.4.2. Wzór odpisu zupełnego aktu urodzenia w razie sporządzenia nowego aktu urodzenia po przysposobieniu dziecka (przykład)	420
12.5. Tajemnica przysposobienia	422
12.6. Ustanie przysposobienia	424
12.6.1. Uwagi wstępne	424
12.6.2. Rozwiązanie przysposobienia	425

Rozdział 13

Alimenty	429
13.1. Zagadnienia wstępne	429
13.2. Źródła stosunku alimentacyjnego	431
13.3. Stosunek alimentacyjny potencjalny i konkretny	433
13.4. Formy wykonywania obowiązku alimentacyjnego	435
13.5. Cechy obowiązku alimentacyjnego	436
13.6. Alimenty a inne źródła utrzymania	441
13.7. Kolejność obowiązku alimentacyjnego	442
13.8. Roszczenia regresowe	447
13.9. Przesłanki i zakres obowiązku i roszczenia alimentacyjnego	448
13.9.1. Zagadnienia wstępne	448
13.9.2. Przesłanki i zakres obowiązku alimentacyjnego po stronie uprawnionej	449
13.9.3. Przesłanki i zakres obowiązku alimentacyjnego po stronie zobowiązanej	452
13.10. Wysokość świadczenia alimentacyjnego na przykładzie alimentów na dziecko	454
13.11. Obowiązki ojca dziecka pozamałżeńskiego wobec ciężarnej matki	457
13.12. Alimentacja pomiędzy ojczymem lub macochą a pasierbem	461
13.12.1. Zagadnienia wstępne	461
13.12.2. Alimentacja pasierba w trakcie trwania małżeństwa	461
13.12.3. Alimentacja pasierba po ustaniu małżeństwa	465
13.12.4. Alimentacja ojczyma (lub macochy) przez pasierba	467
13.13. Pozew o alimenty	468
13.14. Postępowanie wobec dłużników alimentacyjnych	471
13.14.1. Zagadnienia wstępne	471
13.14.2. Prawomocność wyroku alimentacyjnego	471
13.14.3. Wyrok alimentacyjny jako tytuł egzekucyjny	473
13.14.4. Bezskuteczność egzekucji jako warunek postępowania wobec dłużnika alimentacyjnego	474
13.14.5. Rola funduszu alimentacyjnego w pomocy osobom uprawnionym do alimentów	477

Rozdział 14

Opieka prawna i kuratela	481
14.1. Postacie opieki	481
14.2. Charakter prawny i funkcje opieki prawnej	483
14.3. Zasady rządzące opieką prawną	484
14.4. Sytuacje faktyczne uzasadniające ustanowienie opieki prawnej	486
14.5. Dobór kandydata na pełnienie funkcji opiekuna prawnego	488
14.6. Ustanowienie opieki, powołanie opiekuna i objęcie opieki	490
14.7. Sprawowanie opieki prawnej	491
14.8. Zwolnienie opiekuna i ustanie opieki	493
14.9. Kuratela w polskim systemie prawa	494
Bibliografia	501

SŁOWO WSTĘPNE

Niniejsza publikacja stanowi próbę syntetycznej i zwięzłej prezentacji zespołu norm regulujących problematykę prawa rodzinnego. Książka nawiązuje do wydanej w 2014 r. monografii pt. *Institucje prawa rodzinnego*, w której zawarte informacje zdecydowano się uaktualnić, zmodyfikować i pogłębić.

Zamieszczone w pracy objaśnienia rysunkowe ujawniają zamierzone ambicje autorów do traktowania niniejszego opracowania jako przystępnej „lektury dla każdego”. Książka adresowana jest zarówno do osób, które po raz pierwszy stykają się z materią prawa rodzinnego, jak również do tych wszystkich, którzy pragną swą wiedzę usystematyzować, pogłębić bądź też próbują skomplikowane zagadnienia teoretyczne dostrzec w ujęciu praktycznym. Nieprzypadkowo pracę wzbogacają liczne objaśnienia graficzne, wzory dokumentów, oświadczeń i zaświadczeń, a także wzory pism procesowych z jednoczesnym ich omówieniem w formie krótkich komentarzy. Autorzy wyeksponowali przy tym liczne zagadnienia związane z problematyką prawa o aktach stanu cywilnego, procedury cywilnej oraz inne zagadnienia szczególne. Równocześnie zwrócono uwagę na wiele kontrowersyjnych problemów społeczno-obyczajowych (takich jak zmiana płci, macierzyństwo zastępcze czy też legalizacja związków jedнопłciowych), stanowiących przedmiot ożywionych dyskusji wśród specjalistów zajmujących się wyzwaniem współczesnego prawa.

Źródłem inspiracji dla autorów niniejszej monografii były opracowania akademickie autorstwa: J. Ignatowicza i M. Nazara, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, M. Andrzejewskiego, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2014, T. Smyczyńskiego i M. Andrzejewskiego, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2020, T. Sokołowskiego, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Poznań 2013, J.F. Strzebinczyka, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016 oraz podręcznik autorstwa G. Jędrejka i A. Zielińskiego, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2011.

Autorzy pragną w tym miejscu podziękować wszystkim zaangażowanym osobom, które przyczyniły się do powstania niniejszej publikacji, w tym przede wszystkim pracownikom Urzędu Stanu Cywilnego w Rzeszowie oraz pracownikom Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Rzeszowie. Szczególne podziękowania należą się

Pierwszemu Czytelnikowi – Recenzentowi – Pani Profesor Katarzynie Bagan-Kurlucie za wnikliwą analizę oraz cenne wskazówki dotyczące ostatecznego kształtu niniejszego opracowania.

Jakub M. Łukasiewicz, Rafał Łukasiewicz

Rozdział 1

ZAGADNIENIA WPROWADZAJĄCE

Literatura podstawowa: Andrzejewski M., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2014; Banasiewicz B., „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny”. O niektórych implikacjach art. 18. Konstytucji RP, KPP 2013/3; Bieliński A.K., Pannert M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2019; Dobrzański B., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy a kodeks cywilny*, SC 1966/7; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Ignatowicz, Warszawa 1975; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013; Goettel M., *Umowy w prawie rodzinnym – zarys koncepcji* [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, Warszawa 2008; Grzybowski S., *Prawo rodzinne*, Warszawa 1980; Gwiazdomorski J., *Krewni uprawnieni do żądania i obowiązani do dostarczania środków utrzymania*, PiP 1954/1; Gwiazdomorski J., *Roszczenia matki dziecka pozamałżeńskiego przeciwko jego ojcu, który nie jest jej mężem*, RPEiS 1974/3; Gromek K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2018; Gromek K., *Prawo rodzinne dla sędziów i pełnomocników*, Warszawa 2019; *Komentarz do spraw rodzinnych*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2014; Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016; Jadczak-Żebrowska M.A., *Prawa i obowiązki małżonków*, Warszawa 2017; Jędrejek G., Zieliński A., *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2011; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Osajda, Legalis 2020; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014; Lasowski J., *Małżeństwo i rodzina*, Warszawa 1982; *Meritum. Prawo rodzinne*, red. G. Jędrejek, Warszawa 2017; Piasecki K., *Prawo małżeńskie*, Warszawa 2011; *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, cz. 1, red. J.S. Piątowski, Ossolineum 1985; Pilich M., *Związki quasi-małżeńskie w polskim prawie prywatnym międzynarodowym*, PiP 2011/2; Rzewuska M., *Zaręczyny. Status narzeczonego w prawie cywilnym*, Warszawa 2019; Smyczyński T., Andrzejewski M., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2020; Sokołowski T., *Prawo rodzinne – Zarys wykładu*, Poznań 2013; Strzebinczyk J.F., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016; *System Prawa Prywatnego*, t. 11, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smyczyński, Warszawa 2014; Szer S., *Prawo rodzinne*, Warszawa 1966; Winiarz J., Gajda J., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001.

1.1. Człowiek a społeczeństwo

- 1 Rodzina stanowi najstarszą grupę społeczną, jaka wykształciła się w sposób naturalny¹. Istniała, zanim powstały większe zbiorowości społeczne, jako sprawnie funkcjonująca struktura społeczna, zapewniająca swoim członkom podstawowe potrzeby duchowe, społeczne, intymne oraz materialne.

Oczywiście wraz z rozwojem społeczeństwa następowało formowanie się bardziej złożonych struktur społecznych, niemniej jednak w ramach tych struktur, niezależnie od osiągniętego poziomu cywilizacyjnego, rodzina zawsze stanowiła element pierwotny i w dużym zakresie autonomiczny. Jedyne co się zmieniało, to organizacja życia rodzinnego, ponieważ w zależności od kultury i okresu historycznego rodzina mogła się opierać na modelu patriarchalnym albo matriarchalnym, czy też na modelu monogamicznym albo poligamicznym. Różne były też kryteria przynależności określonych osób do rodziny, bo choć decydujące znaczenie przypisywano zawsze więzom krwi, to jednak w zależności od preferowanego modelu rodziny niewykluczone było włączanie do jej grona członków z zewnątrz, czy to poprzez nawiązywanie więzi faktycznych (m.in. poprzez włączanie określonych osób do wspólnoty domowej), czy też więzi agnacyjnych (m.in. poprzez dobrowolne lub przymusowe poddanie określonych osób arbitralnej władzy zwierzchnika rodzinnego rodziny)². Podobnie współcześnie nauka próbuje udzielić odpowiedzi na pytanie, jakie kryteria powinny decydować o przynależności określonej osoby do rodziny. Oczywiście odpowiedź jest odmienna w zależności od tego, czy mowa jest o rodzinie w ujęciu socjologicznym (faktycznym), czy też w ujęciu prawnym.

Zgodnie z wyrażanym powszechnie poglądem rodzina stanowi **podstawową komórkę społeczną**, co wynika z faktu, że jest to właściwie najmniejszy element każdej struktury społecznej. W ramach rodziny zachodzą zatem najważniejsze funkcje prokreacyjne oraz wychowawcze, a także nawiązują się najistotniejsze więzi międzyludzkie o znaczeniu fizycznym, ekonomicznym i emocjonalnym³.

W rodzinie zaspakajane są najbardziej podstawowe potrzeby dorosłego człowieka, takie jak potrzeby towarzyskie, emocjonalne, materialne, rodzicielskie oraz seksualne. Z kolei z punktu widzenia interesów małoletniego dziecka rodzina pozwala stworzyć optymalne warunki dla narodzin i rozwoju człowieka, który wskutek braku

¹ T. Smoczyński [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2014, s. 2.

² S. Grzybowski, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1980, s. 11–12.

³ M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Poznań 2004, s. 17; B.M. Kaldon, *Rodzina jako instytucja społeczna w ujęciu interdyscyplinarnym*, „Forum Pedagogiczne” UKSW 2011/1, s. 230; W. Bokajło, J. Koperek, *Rodzina jako instytucja społeczna z perspektywy rozwoju społeczeństwa obywatelskiego*, „Rocznik Nauk o Rodzinie” 2013/5 (60), s. 63.

samodzielności w początkowym etapie życia niemowlęcego wymaga zaangażowania chociażby jednego z rodziców w proces opiekuńczy oraz wychowawczy⁴.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że pojęcie rodziny nawiązuje do pierwotnej funkcji rodzicielskiej, co należy rozumieć w ten sposób, że słowo to pochodzi przecież od czasownika „rodzić”⁵. Innymi słowy, od zawsze dostrzegano wartość rodziny, w ramach której większe było przyzwolenie na kontakty seksualne dwóch osób o odmienniej płci z uwagi na optymalne warunki wychowawcze dla dzieci zrodzonych w wyniku tych kontaktów. Wprawdzie współcześnie obserwowany rozwój wspomaganą prokreacji sprawia, że fizyczny kontakt seksualny nie jest już jedyną formą przekazywania życia na kolejne pokolenia (np. zapłodnienie *in vitro* czy też macierzyństwo zastępcze – surogacja, która umożliwiła poród dziecka bez fizycznego obcowania rodziców dziecka), niemniej jednak wciąż naturalne mechanizmy rozrodcze zachodzące w ramach tradycyjnie rozumianej rodziny stanowią formę dominującą w procesie reprodukcji każdego współczesnego społeczeństwa, natomiast rodzina, jako taka, z punktu widzenia interesów małoletniego dziecka, nadal jest dla niego najlepszym środowiskiem opiekuńczo-wychowawczym. Być może właśnie dlatego procedury wspomaganą prokreacji nie są nastawione na samą reprodukcję, lecz jej głównym celem jest wsparcie medyczne rodzin, które z jakichś przyczyn nie mogą mieć dziecka wskutek nawiązywania tradycyjnych kontaktów seksualnych.

Opisywane zdolności prokreacyjne oraz wychowawcze rodziny sprawiają, że w skali globalnej społeczeństwo może zachować ciągłość w znaczeniu biologicznym oraz kulturalnym⁶. Dlatego też uzasadniona wydaje się teza, że nie ma społeczeństwa bez rodziny, choć równocześnie każda rodzina wymaga związków ze społeczeństwem, aby wykształcić właściwe zdolności poszczególnych członków rodziny w nawiązywaniu prawidłowych relacji interpersonalnych.

Stosunki o charakterze rodzinnym stanowią przedmiot zainteresowania prawa rodzinnego⁷. Należy jednak zaznaczyć, że reglamentacja prawna nie uwzględnia wszystkich zachodzących stosunków faktycznych o charakterze rodzinnym, ponieważ polski normodawca nie reguluje np. stosunków narzeczeństwa⁸ czy też pozamałżeńskich sto-

⁴ J.M. Łukasiewicz, *Malżeńska współzależność majątkowa w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2018, s. XIII; S. Grobel [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, Warszawa 2014, s. 16; J.M. Łukasiewicz [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, s. 16 i 282; F. Kwiatkowski, *Filozofia wieczysta w zarysie*, t. III, część IX, rozdział IV, Kraków 1947, s. 294.

⁵ T. Smyczyński [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11, s. 2.

⁶ J. Młynski, *Rodzina pierwszą i żywotną komórką społeczeństwa (Familiaris consortio, nr 42)*, „Studia Gdańskie” 2012/31, s. 141.

⁷ J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001, s. 16.

⁸ Nie wyklucza to formułowania konkretnych roszczeń np. w przypadku zerwanych zaręczyn zasadny może być przepis art. 410 k.c., tj. zwrot nienależnego świadczenia z powodu nieosiągnięcia celu świadczenia. J.M. Łukasiewicz, *Pytanie o zasadność causa wspólnoty życiowej*, „Studia Prawnicze PAN” 2013/1 (193), s. 125; M. Rzewuska, *Zaręczyny. Status narzeczonego w prawie cywilnym*, Warszawa 2019, s. 134.

sunków faktycznych⁹. Co prawda istnieje szereg konsekwencji prawnych w przypadku posiadania statusu „osoby bliskiej”, a taki status posiadają właśnie narzeczeni oraz osoby pozostające względem siebie w nieformalnej kohabitacji (np. przysługuje im prawo do odmowy zeznań w charakterze świadka – art. 182 k.p.k.), jednak we wzajemnych relacjach pomiędzy tymi osobami brak jest normatywnych obowiązków i odpowiadających im uprawnień. W rezultacie należy stwierdzić, że brak jest podstaw do określania tego typu (rodzinnych) stosunków faktycznych mianem stosunków prawnych, ponieważ podstawowym elementem każdego stosunku prawnego jest przynajmniej jedno (uregulowane prawnie) uprawnienie określonej w tym stosunku strony oraz odpowiadający temu uprawnieniu obowiązek występujący po drugiej stronie stosunku. Tymczasem w relacjach narzeczeństwa czy też w relacjach osób pozostających w faktycznej kohabitacji, wszelkie uprawnienia oraz obowiązki mają charakter obyczajowy. Należy zatem stwierdzić, że przedmiotem prawa rodzinnego są wyłącznie takie stosunki rodzinne, co do których można stwierdzić, że są to równocześnie stosunki prawne, a więc takie stosunki, w ramach których można wskazać prawa oraz obowiązki uregulowane prawnie.

1.2. Rodzinne stosunki faktyczne i stosunki rodzinnoprawne

Na potrzeby niniejszej pracy należy wyróżnić:

- nieuregulowane przez prawo rodzinne stosunki faktyczne (np. konkubinaty) oraz
- uregulowane przez prawo stosunki rodzinnoprawne (np. małżeństwo)¹⁰.

2 **Stosunkiem faktycznym** jest konkubinaty z uwagi na fakt, że prawo polskie nie reguluje uprawnień oraz obowiązków względem osób, które pozostają we wzajemnej relacji pożycia. Takie kwestie jak wzajemna pomoc, wierność czy też wsparcie opierają się na pozbawionych waloru prawnego regułach zaufania, moralności oraz uczciwości. Podobnie relacje narzeczonych, przyjaciół oraz osób pozostających we wspólnocie domowej (w tym osób tworzących tzw. związki jednopłciowe) należy postrzegać w kategoriach relacji faktycznych¹¹.

Oczywiście brak zainteresowania prawodawcy wskazanymi relacjami powoduje, że wymienione stosunki są irrelevantne prawnie, niemniej jednak występujące w tych stosunkach więzi bliskości mogą wywoływać określone konsekwencje prawne. Tytułem przykładu można przytoczyć dwa unormowania, a mianowicie przepis art. 446 § 2 k.c., który przyznaje osobom bliskim prawo do renty w przypadku śmierci ich

⁹ Nie wyklucza to regulowania praw i obowiązków na podstawie swobody umów, np. umowy renty.

¹⁰ W literaturze zamiennie stosuje się pojęcie stosunku rodzinnoprawnego i prawnorodzinnego. Por. T. Smoczyński, *Stosunek alimentacyjny a stosunek zobowiązaniowy*, RPEiS 1985/1, s. 19 i n.

¹¹ Szerzej M. Pilich, *Związki quasi-małżeńskie w polskim prawie prywatnym międzynarodowym*, PiP 2011/2, s. 84 i n.

faktycznego żywiciela, oraz przepis 923 k.c. przyznający przez okres 3 miesięcy osobom bliskim spadkodawcy prawo do korzystania z mieszkania i przedmiotów urządzenia domowego¹².

Stosunkiem rodzinnoprawnym jest np. małżeństwo. Ustawodawca szczegółowo reguluje wzajemne uprawnienia oraz obowiązki pomiędzy małżonkami. Przykładowo według art. 23 k.r.o.: „Małżonkowie mają równe prawa i obowiązki w małżeństwie. Są obowiązani do wspólnego pożycia, do wzajemnej pomocy i wierności oraz do współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli”. W stosunku tym określone są więc podmioty stosunku prawnego (małżonkowie), przedmiot stosunku prawnego (a więc zachowanie polegające na utrzymaniu wzajemnego pożycia) oraz treść stosunku prawnego (tj. poszczególne uprawnienia oraz obowiązki).

3

1.3. Rodzaje stosunków rodzinnoprawnych

! Wymienić należy następujące rodzaje stosunków rodzinnoprawnych¹³:

4

- 1) **stosunek małżeństwa**,
- 2) **stosunek pokrewieństwa**,
- 3) **stosunek przysposobienia**,
- 4) **stosunek powinowactwa**,
- 5) **stosunek władzy rodzicielskiej**,
- 6) **stosunek alimentacyjny**¹⁴,
- 7) a także stosunek określany jako tzw. **ustrój majątkowy pomiędzy małżonkami**¹⁵.

Nieuzasadnione wydaje się twierdzenie, jakoby stosunek opieki nad dzieckiem małoletnim oraz stosunek kurateli dla dziecka poczętego stanowił stosunek rodzinnoprawny. Wskazane stosunki mają raczej na celu ochronę jednostki ze względu na specyficzną sytuację osobistą i rodzinną, aniżeli realną imitację sfery rodzinnoprawnej¹⁶.

¹² J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 43. Na temat domownika por. J.M. Łukasiewicz, *Cechy prawne domownika na gruncie obecnie obowiązujących regulacji cywilnoprawnych* [w:] *Obrót powszechny i gospodarczy – problemy cywilnoprawne*, red. I. Ramus, Toruń 2014, s. 98–116.

¹³ J.M. Łukasiewicz [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, s. 20; tenże, *Kilka słów o stosunkach rodzinno-prawnych podstawowych zależnych i oderwanych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego – Seria Prawnicza” 2013/77 (12), s. 47; tenże, *Podstawy obowiązku alimentacyjnego na gruncie art 144 § 1 k.r.o.* [w:] *Prawo cywilne – stanowienie, wykładnia i stosowanie. Księga pamiątkowa dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Profesora Jerzego Ignatowicza*, red. M. Nazar, Lublin 2015, s. 219.

¹⁴ S. Grzybowski, *Prawo rodzinne...*, s. 13; tenże, *Pojęcie i cechy charakterystyczne socjalistycznego prawa alimentacyjnego*, ZNUJ 1957/4, *Prawo*, s. 21; J.M. Łukasiewicz [w:] *Instytucje prawa rodzinnego*, red. J.M. Łukasiewicz, s. 20.

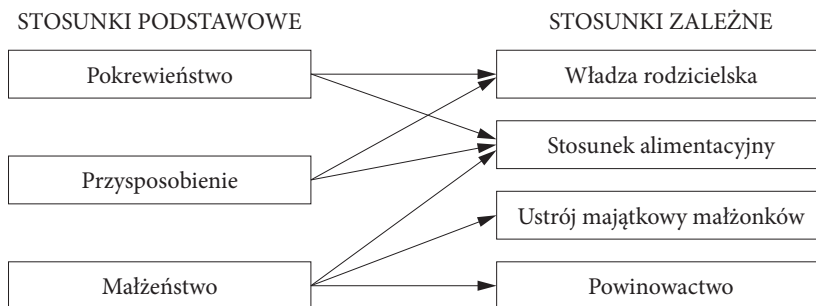
¹⁵ G. Jędrejek, *Intercyzy. Pojęcie. Treść. Dochodzenie roszczeń*, Warszawa 2010, s. 25, 29 i 30. Ze stosunku ustroju majątkowego małżonków wynika z kolei stosunek wspólności majątkowej. J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 252.

¹⁶ Są to stosunki quasi-rodzinne. J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 35.

- 5 Należy odnotować, że trzy pierwsze ze wskazanych stosunków rodzinnoprawnych (tj. małżeństwo, pokrewieństwo i przysposobienie) to **stosunki podstawowe** z tego względu, że stosunki te z reguły stanowią warunek *sine qua non* powstania pozostałych stosunków rodzinnoprawnych¹⁷. Innymi słowy, stosunki podstawowe są zwykle źródłem **stosunków zależnych**. Zaliczyć do nich należy:
- 1) stosunek powinowactwa,
 - 2) stosunek władzy rodzicielskiej,
 - 3) stosunek alimentacyjny oraz
 - 4) stosunek małżeńskiego ustroju majątkowego.

Stosunki te są zależne od stosunków podstawowych w tym sensie, że co do zasady nie występują samodzielnie. Przykładowo stosunek władzy rodzicielskiej przysługuje określonej osobie wobec dziecka tylko dlatego, że pomiędzy tą osobą a dzieckiem występuje stosunek pokrewieństwa¹⁸ lub przysposobienia¹⁹. Z kolei stosunek alimentacyjny sprzężony jest zwykle ze stosunkiem małżeństwa²⁰, pokrewieństwa²¹ bądź przysposobienia²². Natomiast stosunek ustroju majątkowego małżonków²³ wynika zawsze z łączącego małżonków stosunku małżeństwa. Wreszcie powinowactwo (jako stosunek łączący jednego małżonka z krewnymi drugiego) powstaje dopiero w przypadku, gdy uprzednio doszło do zawarcia małżeństwa. A zatem stosunek ten jest stosunkiem zależnym w tym sensie, że jego nawiązanie następuje z chwilą skutecznie zawartego małżeństwa²⁴.

Diagram 1. Stosunki rodzinnoprawne podstawowe i zależne

Źródło: opracowanie własne.

¹⁷ S. Grzybowski, *Prawo rodzinne...*, s. 13; M. Goettel, *Umowy w prawie rodzinnym – zarys koncepcji* [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, t. 1, Warszawa 2008, s. 301; G. Jędrejek, *Intercyty. Pojęcie...*, s. 29. Oczywiście źródłem stosunków zależnych nie jest stosunek podstawowy, lecz określone zdarzenie prawne, np. urodzenie, zawarcie małżeństwa, przysposobienie itd. Wyróżnienie stosunków zależnych stanowi jednak użyteczne uproszczenie. Por. także T. Smyczyński, *Stosunek alimentacyjny a stosunek...*, s. 23.

¹⁸ Art. 93 § 1 k.r.o.

¹⁹ Art. 121 i n. k.r.o.

²⁰ Art. 27 k.r.o.

²¹ Art. 128 k.r.o.

²² Art. 131 i 121 § 1 i 2 k.r.o.

²³ Art. 31 i n. k.r.o.

²⁴ Art. 61⁸ k.r.o.

Publikacja stanowi syntetyczną prezentację norm regulujących problematykę prawa rodzinnego. Wzbogacają ją liczne objaśnienia graficzne: wykresy, schematy blokowe, tabele, a także wzory aktów stanu cywilnego i pism procesowych z omówieniem w formie krótkich komentarzy. Poza analizą regulacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nawiązano do zagadnień dotyczących m.in.: Kodeksu postępowania cywilnego, Prawa o aktach stanu cywilnego, Prawa prywatnego międzynarodowego, ustawy o leczeniu niepłodności oraz ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Autorzy uwzględniają ostatnie nowelizacje, w tym zmiany Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie prawa filiacyjnego z 2019 r. Opracowanie opiera się także na aktualnym orzecznictwie, w szczególności Trybunału Konstytucyjnego oraz Sądu Najwyższego. Dokumenty z zakresu rejestracji stanu cywilnego zostały opracowane przy uwzględnieniu zmian z 2020 r.

Książka jest przeznaczona przede wszystkim dla studentów wydziałów prawa, aplikantów prawnych, profesjonalnych pełnomocników, sędziów oraz pracowników administracji rządowej i samorządowej. Będzie przydatna zarówno dla osób, które po raz pierwszy stykają się z materią prawa rodzinnego, jak i dla tych wszystkich, którzy pragną usystematyzować lub pogłębić swoją wiedzę oraz dostrzec skomplikowane zagadnienia teoretyczne w kontekście praktycznego stosowania prawa.

Jakub M. Łukasiewicz – doktor nauk prawnych, adwokat, adiunkt w Zakładzie Prawa Cywilnego i Prawa Handlowego Instytutu Nauk Prawnych Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego, autor ponad sześćdziesięciu publikacji z zakresu prawa cywilnego i prawa rodzinnego, redaktor i współredaktor jedenastu monografii; wykładał gościnnie na uniwersytetach w: Koszycach, Walencji, Sewilli, Reggio Calabria, Brnie, Lwowie, Takasaki, Tokio i Kioto; odbył staż w kancelarii radców prawnych w Birmingham oraz trzymiesięczny staż na Uniwersytecie ‘Mediterranea’ w Reggio Calabria.

Rafał Łukasiewicz – doktor nauk prawnych, adiunkt w Zakładzie Prawa Cywilnego i Prawa Handlowego Instytutu Nauk Prawnych Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego, autor ponad dwudziestu publikacji z zakresu prawa cywilnego i prawa rodzinnego; wykładał gościnnie na uniwersytetach w: Walencji, Sewilli, Reggio Calabria, Pradze, Brnie, Lwowie, Takasaki i Tokio; odbył wizyty naukowe w Madrycie i Moskwie; stypendysta na Uniwersytecie ‘Mediterranea’ (trzymiesięczny pobyt) oraz Mediterranean International Centre for Human Rights Research w Reggio Calabria; otrzymał grant na badania w Kioto (Narodowe Centrum Nauki).

ISBN 978-83-8223-896-9

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL